

ANNA ZELLMAN
UWM Olsztyn

Nauczyciel religii jako animator kultury w środowisku wiejskim

1. Animator kultury – czyli kto? – 2. Kontekst społeczny środowiska wiejskiego –
3. Kulturotwórcza aktywność nauczyciela religii

Pracę nauczyciela religii postrzega się obecnie w szerszym kontekście społecznym. Posłany przez wspólnotę Kościoła do społeczności szkolnej ma wypełniać zadania dydaktyczne i wychowawcze oraz składać świadectwo wiary nie tylko wobec uczniów, lecz także wobec rodziców i innych nauczycieli¹. Szczególnie ważne jest tu środowisko, w którym nauczyciel religii podejmuje różne formy aktywności edukacyjnej. Społeczność lokalna ma określone oczekiwania zarówno wobec szkoły jako instytucji oświatowej, jak i pracowników oświaty². Wiążą się one nie tylko z działalnością dydaktyczną i wychowawczą, ale także z aktywnością społeczną i kulturalną. Wyrazem tego są inicjatywy i wspólne działania podmiotów odpowiedzialnych za życie społeczne w danej miejscowości³.

Pośród różnych społeczności, w których pracuje nauczyciel religii, na uwagę zasługują mieszkańcy obszarów wiejskich. Tworzą oni małą społeczność lokalną. W miejscowościach wiejskich szkoły często są jedynymi instytucjami publicznymi, spełniającymi nie tylko funkcje edukacyjne, ale także kulturowe. Stąd też od

¹ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001, nr 82–91 (dalej: PDK).

Zob. np. A. MATYSIAK-BŁASZCZYK, K. SŁUPSKA, *Wybrane problemy społeczne środowisk wiejskich (ze szczególnym uwzględnieniem kwestii edukacji młodego pokolenia wsi)*, „Studia Edukacyjne” (2013), nr 25, s. 171–193.

³ Szerzej na ten temat zob. np.: I. NIEDZWIECKA-FILIPIAK, K. CHMURA, M. PIOTROWSKI (red.), *Szkoła wiejska jako centrum aktywizacji mieszkańców obszarów wiejskich*, Wrocław 2014.

wszystkich pracowników placówki oświatowej, a więc także od nauczycieli religii, oczekuje się zaangażowania w rozwój i integrację społeczności wiejskiej⁴. Na tak ogólnie określoną aktywność składają się konkretne działania, które wynikają z realizacji funkcji edukacyjnych. Wśród nich znacząca wydaje się animacja kulturalna. Powstaje zatem pytanie o obszar aktywności nauczyciela religii jako animatora kultury w środowisku wiejskim. Zagadnienie to ma ścisły związek z działalnością ewangelizacyjną, w której uwzględnia się wartości kulturowe. Wymaga ukazania działania nauczyciela religii w środowisku wiejskim oraz kompetencji niezbędnych w aktywności kulturalnej. Punktem wyjściowym dla prowadzonych analiz będzie określenie, kim jest animator kultury, oraz krótki opis kontekstu społecznego środowiska wiejskiego. W zakończeniu zwróci się natomiast uwagę na katechetyczne i pedagogiczne aspekty problematyki.

1. Animator kultury – czyli kto?

Termin „animator kultury” występuje głównie w literaturze pedagogicznej⁵. Sporadycznie posługują się nim przedstawiciele nauk społecznych⁶ i humanistycznych⁷. Aktualnie ten termin wskazuje na osobę, która angażuje się w działalność związaną z animacją kultury w środowisku lokalnym⁸. Istotna jest tu aktywność związana z ożywianiem życia kulturalnego wśród mieszkańców miasta, gminy lub wsi. Koncentruje się ona wokół upowszechniania kultury materialnej i duchowej oraz rozbudzania zainteresowań mieszkańców i aktywizowanie ich do twórczego, wartościowego spędzania czasu wolnego, a przez to wspierania w zaspokajaniu po-

⁴ Zainteresowanych tymi kwestiami odsyła się np. do: W. KAMIŃSKA, K. HEFFNER (red.), *Kapitał ludzki i społeczny w procesie rozwoju obszarów wiejskich*, Warszawa 2010.

⁵ Zob. A. SOJKA, *Animator kultury i jego działalność we współczesnej kulturze popularnej*, „Pedagogika Kultury” 2 (2006), s. 135–143; W. ŻARDECKI, *Animator kultury – nowa specjalność w kształceniu pedagogów*, „Społeczeństwo Otwarte” (1997), nr 9, s. 37–41.

⁶ Zob. L. DYCZEWSKI, *Kultura polska w procesie przemian*, Lublin 1993, s. 209–210; M. ŻYWO, *Osrodek kultury animatorem społeczności lokalnej (na przykładzie Wasilkowa w regionie północno-wschodnim)*, „Zeszyty Naukowe / Wyższa Szkoła Suwalsko-Mazurska im. Papieża Jana Pawła II w Suwałkach” (2003), nr 8, s. 76–82.

⁷ Zob. M. LITWINOWICZ-DROŹDZIEL, *Ożywić animatora kultury*, „Kultura Współczesna” (2009), nr 4, s. 13–22.

⁸ Zob. J. KARGUL, *Animacja kulturalna*, w: T. PILCH (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. I, Warszawa 2003, s. 131–134; W. ŻARDECKI, *Animacja społeczno-kulturalna w teorii i praktyce edukacyjnej*, w: J. GAJDA (red.), *Edukacja zorientowana na XXI wiek*, Lublin 2000, s. 152–154.

trzeby ciągłego rozwoju i samorealizacji⁹. Trafnie istotę bycia animatorem kultury określa Leon Dyczewski. Jego zdaniem,

animatorem kultury jest ten, kto dopełnia wiedzę, doświadczenia życiowe oraz przeżycia ludzi, z którymi wchodzi w kontakt, rozbudza ich zainteresowania, ukazuje nowe ideały i wzory życia, prowadzi dialog nad możliwościami i sposobami rozsądnego zaspokajania ujawnionych i jeszcze ukrytych potrzeb kulturalnych (...). Jasno widzi nowe i lepsze życie, kocha te wizje, ale jeszcze bardziej kocha ludzi. Akceptuje ich takimi, jakimi są, w nadziei, że mogą być lepsi. Szanuje każdy przejaw ich dobrej woli, najmniejsze zainteresowania tym, co nowe i lepsze, wspomaga ich wysiłki ku lepszemu życiu. Metodą (...) pracy [animatora kultury – A. Z.] nie jest komendowanie ludźmi, lecz uruchamianie drzemających w nich sił. Wartość jego działania przejawia się nie tyle w tym, co sam wymyśli i czyni, lecz w tym, co potrafi wydobyć z ludzi wśród których pracuje¹⁰.

Zgodnie z powyższym rozumieniem animator kultury pobudza innych do twórczego, odpowiedzialnego i mądrego korzystania z dóbr kultury oraz motywuje do udziału w różnych inicjatywach kulturalnych i wspomaga w rozwoju osobistych zainteresowań, zdolności, talentów.

Uzasadnione wydają się stwierdzenia badaczy¹¹, którzy podkreślają, że animatorem kultury jest osoba zawodowo zajmująca się organizacją wydarzeń kulturalnych, spotkań, wykładów, pokazów filmowych, zajęć i wieczorków artystycznych, warsztatów, koncertów i wystaw, inicjatyw o charakterze wolontariatu¹². To z kolei wymaga odpowiednich właściwości osobowych i umiejętności oraz talentu pedagogicznego, artystycznego, a nawet psychologicznego. Animator kultury nieustannie jest w kontakcie z ludźmi o różnym prestiżu zawodowym i społecznym, zróżnicowanych wiekiem i wykształceniem, statusem ekonomicznym, miejscem zamieszkania, zainteresowaniami i upodobaniami kulturalnymi oraz preferencjami politycznymi¹³. Wymaga to od niego umiejętności współpracy z różnymi

⁹ *Tamże*.

¹⁰ L. DYCZEWSKI, *Kultura polska w procesie przemian*, s. 209.

¹¹ Zob. M. DOBIASZ, *Przybornik animatora kultury. Lokalne projekty twórcze*, http://www.ceo.org.pl/sites/default/files/news-files/przybornik_animatora_kultury_lokalne_projekty_tworcze.pdf s. 4nn (2 IV 2015); B. JEDLEWSKA, *Animatorzy kultury wobec wyzwań edukacyjnych*, Lublin 2004; E. NY CZ, *Animacja społeczno-kulturalna*, w: D. LALAK, T. PILCH (red.), *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, Warszawa 1999, s. 15–16.

¹² *Tamże*.

¹³ E. NY CZ, *Animacja społeczno-kulturalna*, s. 15–16.

podmiotami i organizacjami społecznymi (np. organami samorządowymi, stowarzyszeniami pozarządowymi). W wykonywaniu zawodu animatora kultury istotną rolę spełnia zarówno wiedza humanistyczna, socjologiczna, pedagogiczna i psychologiczna, jak też znajomość prawa (np. oświatowego), sztuki i muzyki oraz zarządzania zasobami ludzkimi. Animator kultury spełnia bowiem nie tylko funkcje organizacyjne, ale również edukacyjne, wychowawcze i animacyjne¹⁴. Wykonując czynności zawodowe, jest organizatorem, edukatorem, wychowawcą i animatorem¹⁵. Świadome zachęcanie, wspomaganie, stymulowanie osób i grup do aktywnego udziału w życiu kulturalnym oraz twórczego korzystania z dóbr kultury czy też upowszechnianie inicjatyw kulturalnych w różnych środowiskach zawodowych i w lokalnych społecznościach (np. miejskich, wiejskich) wymaga odpowiednich predyspozycji osobowościowych. Na szczególną uwagę zasługuje kreatywność, zaangażowanie, pasja w krzewieniu kultury, empatia, tolerancja oraz zdolność do akceptacji nieustannie modyfikowanych warunków i obowiązków pracy zawodowej¹⁶.

Z powyższego wynika, że animator kultury, stosownie do potrzeb i możliwości środowiska lokalnego, wykonuje wielorakie czynności zawodowe. W społecznościach wiejskich, gdzie budżet gminy nie przewiduje zatrudnienia animatora kultury w pełnym wymiarze pracy, różne inicjatywy kulturalne podejmują pracownicy oświaty, społecznicy i członkowie organizacji pozarządowych. W odróżnieniu od zawodowego animatora kultury czynią to własnymi siłami, w imię ideałów, pasji, zainteresowań i potrzeb wewnętrznych. U podstaw ich działań jest dążenie do upowszechniania kultury, aktywizowania i integrowania społeczności oraz animowania zachowań społecznych i kulturalnych, a przez to przeciwdziałania patologii w środowisku lokalnym.

2. Kontekst społeczny środowiska wiejskiego

Środowisko wiejskie stanowi od dawna interesujący obszar dociekań badawczych przedstawicieli różnych dziedzin i dyscyplin naukowych, a zwłaszcza nauk społecznych¹⁷. Współcześnie traktowane jest ono jako niejednolite środowisko lo-

¹⁴ E. Nycz, *Animacja społeczno-kulturalna*, s. 15–16.

¹⁵ B. JEDLEWSKA, *Animacja społeczno-kulturalna szans realizacji nowych zadań edukacyjnych*, w: J. GAJDA (red.), *Edukacja zorientowana na XXI wiek*, s. 144–149.

¹⁶ *Tamże*.

¹⁷ Świadczą o tym następujące opracowania: M. HALAMSKA, *Polska: nowy kształt relacji wieś – miasto?*, „Roczniki Socjologii Wsi” 27 (2006), s. 138–152; F. PAWLAK, *Polska wieś w dobie globali-*

kalne, w którym daje się zauważyć zarówno skutki transformacji społecznej, jak też wpływy globalizacji, demokratyzacji i prowincjonalizacji zbiorowego myślenia oraz towarzyszącego mu działania¹⁸. Jednocześnie badacze rozpatrują wieś w kategoriach przestrzeni życia i odpoczynku ludzi (np. dzieci, młodzieży, dorosłych, seniorów)¹⁹, wspólnotę i środowisko wychowawcze²⁰ oraz jako jednostkę administracyjną (gminę)²¹. Trafnie zauważają, że środowisko wiejskie charakteryzuje wewnętrzna różnorodność²². Występują bowiem różnice między poszczególnymi miejscowościami i różnymi statusami społecznymi mieszkańców wsi²³. Obszary wiejskie są bogate i biedne, rozwijające się i popadające w stagnację²⁴. Przykładowo wymienić można: wieś rolniczą z dobrze prosperującymi gospodarstwami, wieś naznaczoną ubóstwem, wieś wyludniającą się, wieś popegeerowską, wieś z rozwiniętą agroturystyką, osady i przysiółki, wieś położoną centralnie o strukturze wielozawodowej z siedzibą urzędu gminy, wieś podmiejską²⁵.

Różne elementy przestrzeni życia ludzi na wsi, a zwłaszcza fizyczne, społeczne, historyczne, moralne, symboliczne, psychologiczne, podlegają nieustannym przemianom²⁶.

Każdą gminę wiejską można podzielić na miejscowość centralną, która jest siedzibą urzędu gminy, biblioteki, gimnazjum, zespołu szkół, przychodni, i resztę miejscowo-

zacji, „Scripta Comeniana Lesnensia” (2010), nr 8, s. 149–161; M. SZPYT, *Wieś w badaniach przedstawicieli polskich szkół socjologicznych po 1989 r.*, „Rzeszowskie Studia Socjologiczne” (2013), nr 2, s. 97–127.

¹⁸ S. KAWULA, *Pedagogika społeczna. Dzisiaj i jutro*, Toruń 2012, s. 195; J. PAPIEŻ, Środowisko wiejskie, w: T. PILCH (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. VI, Warszawa 2007, s. 425–427.

¹⁹ Zob. A. STASIAK, *Wieś jako obszar turystyki społecznej*, „Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis. Oeconomica” 64 (2011), s. 19–31; M. SZCZURKOWSKA, *Wieś polska – pojęcie, struktura, rozwój*, „Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych” (2005), nr 28, s. 41–48.

²⁰ Zob. B. MATYJAS, *Lokalna i globalna przestrzeń życia dzieci i młodzieży w środowisku wiejskim*, http://www.khg.uni.wroc.pl/files/5_khg_13_matyjas_t.pdf, s. 1–111 (3 IV 2015); W. MISIAK, *Wieś – środowisko wychowawcze*, w: D. ŁALAK, T. PILCH (red.), *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, s. 328–330.

²¹ Zob. B. SŁOMIŃSKA, *Gmina w procesach stymulowania przedsiębiorczości*, „Samorząd Terytorialny” 17 (2007), nr 3, s. 19–33.

²² Zob. B. MATYJAS, *Lokalne i globalna przestrzeń życia dzieci i młodzieży w środowisku wiejskim*, s. 2nn; A. MATYSIAK-BŁASZCZYK, K. SŁUPSKA, *Wybrane problemy społeczne środowisk wiejskich*, s. 171–193.

²³ *Tamże*.

²⁴ A. STRZEMIŃSKA, M. WIŚNICKA, *Młodzież na wsi. Raport z badania*, Warszawa 2011, s. 11.

²⁵ Więcej zob.: B. MATYJAS, *Lokalne i globalna przestrzeń życia dzieci i młodzieży w środowisku wiejskim*, s. 2nn; J. PAPIEŻ, *Środowisko wiejskie*, s. 426.

²⁶ *Tamże*.

ści. W pozostałych miejscowościach oferta i możliwości mieszkańców są zdecydowanie mniejsze, a życie, szczególnie młodzieży, trudniejsze. Zaczyna się od codziennych dojazdów do centralnej miejscowości, w wielu przypadkach najpierw do szkoły podstawowej, potem do gimnazjum, a następnie dalej, do szkoły średniej, często położonej poza granicami gminy²⁷.

Transformacja społeczna doprowadziła do zmian w zakresie funkcjonowania polskiej wsi. Dawniej środowisko wiejskie utożsamiane było z rolnictwem, ludźmi zaangażowanymi w pracę na roli oraz ze zbiorowością stabilną, zakorzenioną w przeszłości, o tradycyjnych więziach i własnej kulturze (tzw. kultura wsi)²⁸.

Obecnie, z uwagi na przekształcenia społeczno-ekonomiczne zachodzące na wsi, migrację mieszkańców miast do pobliskich wsi i związany z tym zanik tradycyjnego sektora rolnego, a zarazem dzięki unijnemu wsparciu polska wieś staje się bogatsza i atrakcyjna dla mieszkańców miast. Przestaje kojarzyć się z ciężką pracą na roli. Zaciera się bowiem granica między warunkami życia w mieście i na wsi. Na terenach wiejskich zmianie ulega infrastruktura²⁹. Staje się ona podobna do miejskiej (np. sieć sklepów typowa dla miasta, dobrze wyposażone budynki szkolne, dostęp do Internetu, telefonii komórkowej, telewizji). Degradacji ulega jednak krajobraz wiejski. Zanikają też więzi społeczne i tradycje lokalne³⁰. Obserwuje się przyrost terenów siedliskowych, gdyż środowisko wiejskie pozwala korzystać z ciszy i świeżego powietrza oraz w spokoju odpoczywać po pracy, o co trudno w mieście³¹. Warunki życia na wsi, zwłaszcza tej, która położona jest w zurbanizowanych strefach podmiejskich, są atrakcyjne dla mieszkańców miast. Stąd też daje się zaobserwować migrację ludności miejskiej na wieś³².

Część młodych ludzi z obszarów wiejskich – jak trafnie zauważają badacze – żyje w sposób nie odbiegający od ich odpowiedników z miast, z naciskiem na słowo «odpowiedników». Dzieci lokalnej elity często są dowożone na zajęcia dodatkowe do większych miast, uczą się angielskiego u *native speakerów*, jeżdżą do szkół muzycz-

²⁷ A. STRZEMIŃSKA, M. WIŚNICKA, *Młodzież na wsi. Raport z badania*, s. 11.

²⁸ A. STRZEMIŃSKA, M. WIŚNICKA, *Młodzież na wsi. Raport z badania*, s. 11.

²⁹ *Tamże*.

³⁰ J. PAPIEŻ, *Środowisko wiejskie*, s. 426.

³¹ A. STRZEMIŃSKA, M. WIŚNICKA, *Młodzież na wsi. Raport z badania*, s. 11.

³² *Tamże*.

nych i na treningi drugoligowych zespołów piłkarskich. Najczęściej są to dzieci nauczycieli, urzędników bądź lekarzy – czyli wyselekcjonowana elita³³.

Dla nich wieś kojarzy się ze zdrowym stylem życia i dogodnym miejscem zamieszkania, a nie z codziennym trudem pracy na roli³⁴.

Obok wyżej wymienionych, pozytywnych zjawisk zachodzących w społeczności wiejskiej, można zaobserwować znaczące powiększanie się biedy, zanik tradycyjnych zwyczajów i obrzędów, brak etosu pracy, przyzwolenie na pijaństwo i złą pracę oraz drobne kradzieże czy też brak rygorizmu społecznego i głębszej religijności³⁵. Szczególnie widoczne staje się to w środowiskach popegeerowskich. Obserwuje się tu problemy społeczne o charakterze patogennym (np. trwałe bezrobocie, alkoholizm, narkomanię, przemoc, prostytutkę, wyuczoną bezradność, bierność, apatię, uzależnienia od komputera, odtwarzaczy DVD, mp3, telewizji, seriali telewizyjnych)³⁶. Z uwagi na zlikwidowane w pegeerach placówki edukacyjne nieobecne są tu inicjatywy kulturalne i społeczne. W konsekwencji prowadzi to do zaniku życia kulturalnego, powstania kontrkultury ubóstwa i biedy utrwalonej, a coraz częściej także do ponadprzeciętnego nagromadzenia problemów społecznych. Dla młodego pokolenia mieszkańców środowisk popegeerowskich szkoła jest jedynym miejscem, w którym mogą uczestniczyć w inicjatywach społecznych i kulturalnych. W niej uczniowie nie tylko zdobywają wiedzę i rozwijają umiejętności, ale także są stymulowani do aktywnego udziału w życiu społeczności lokalnej³⁷.

W środowisku wiejskim, niezależnie od jego specyfiki, szkoła zajmuje centralne miejsce. Staje się ona współorganizatorem wielu imprez kulturalnych³⁸. Pozostałe instytucje społeczne i kulturalne, jeśli funkcjonują na obszarze wiejskim, uzupełniają ofertę adresowaną do mieszkańców wsi. Szkoła – jako instytucja edukacyjna – organizuje czas nie tylko dzieci i młodzieży, a także ich rodziców, dziadków, krewnych i znajomych. Planując wydarzenia kulturalne i sportowe, uczestniczy w programach oraz w projektach strukturalnych i edukacyjnych. Pełni przy tym rolę

³³ *Tamże*.

³⁴ *Tamże*.

³⁵ B. MATIAS, *Lokalne i globalna przestrzeń życia dzieci i młodzieży w środowisku wiejskim*, s. 5–10.

³⁶ D. DZIECHCIARZ (oprac.), *Diagnoza środowisk popegeerowskich*. „Biuletyn Obserwatorium Integracji Społecznej” 13 (2013), nr 2, s. 13–25.

³⁷ *Tamże*.

³⁸ M. GROCHALSKA, *Szkoła wiejska w narracjach pokolenia transformacji*, „Teraźniejszość, Człowiek, Edukacja” (2007), nr 3, s. 57–73.

ośrodka rozwoju wsi³⁹. To z kolei wymaga zaangażowania nauczycieli w sprawy społeczności lokalnej i zmiany dotychczasowego stylu pracy edukacyjnej.

3. Kulturotwórcza aktywność nauczyciela religii

Środowisko wiejskie, w którym funkcjonuje szkoła, stanowi kontekst aktywności zawodowej nauczycieli. Jego poszczególne elementy (np. wielkość obszaru, przestrzeń, status społeczny mieszkańców, historia miejscowości, tradycje i obyczaje, problemy demograficzne, społeczne i ekonomiczne) determinują działania edukacyjne oraz implikują zadania wynikające z założeń animacji kulturowej⁴⁰. W mniejszym lub większym stopniu dotyczą również nauczyciela religii. Jako osoba posłana przez wspólnotę Kościoła do środowiska szkolnego ma – zgodnie z obowiązującym prawem kościelnym i oświatowym – wspierać uczniów w integralnym rozwoju⁴¹. Aktywność edukacyjna nauczyciela religii obejmuje nie tylko nauczanie, ale także ewangelizację, wychowywanie i składanie świadectwa wiary⁴². Jest ona „służbą świadczoną polskiej szkole”⁴³. Wykonując powinności edukacyjne w szkole, nauczyciel religii zwraca szczególną uwagę na korelowanie oraz integrowanie celów i treści wychowawczych. „Tam, gdzie to konieczne, (...) podejmuje funkcję polemiczną”⁴⁴. Zawsze też jest zobowiązany do ewangelizowania uczniów i ich rodziców oraz grona pedagogicznego⁴⁵. Wymienione działania zmierzają do integrowania kultury i wiary⁴⁶. To z kolei implikuje potrzebę włączenia się w życie społeczności lokalnych. Jedną z nich jest środowisko wiejskie.

Praca nauczyciela religii w wiejskiej szkole implikuje różne zadania wychowawcze, które odnoszą się do sfery życia społecznego i kulturalnego. Wraz z innymi pedagogami jest on odpowiedzialny za: wychowanie do wartości, edukację

³⁹ M. GROCHALSKA, *Szkoła wiejska w narracjach pokolenia transformacji*, s. 57–73..

⁴⁰ B. MATJAS, *Lokalne i globalna przestrzeń życia dzieci i młodzieży w środowisku wiejskim*, s. 5–10.

⁴¹ Zob. PDK 82–91; *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30 czerwca 1999 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych*, DzU 1999, nr 67, poz. 753–754; Ustawa z 26 stycznia „Karta Nauczyciela” z późniejszymi zmianami, które zostały ogłoszone wraz z tekstem jednolitym w „Dzienniku Ustaw” z 2014 r., poz. 191 i 1198, oraz z 2015 r., poz. 357.

⁴² Zob. np. PDK 82–91.

⁴³ *Tamże* 85.

⁴⁴ *Tamże* 83.

⁴⁵ *Tamże* 84.

⁴⁶ *Tamże* 85.

regionalną, utrwalanie tożsamości narodowej i kulturowej, pobudzanie kreatywności, rozwijanie różnych dyspozycji osobowych (np. otwartości, wyobraźni, wrażliwości, samodzielnego myślenia, wartościowania) oraz motywowanie do zaangażowania na rzecz rozwoju społeczności lokalnej⁴⁷. Nasuwa to potrzebę powiązania aktywności edukacyjnej nauczyciela religii z zadaniami, które zostały określone w programie wychowawczym szkoły⁴⁸. Właśnie integralne wychowanie – jako jeden z istotnych obszarów posługi katechetycznej w środowisku szkolnym – wiąże się wprost z kulturotwórczą aktywnością nauczyciela religii, bowiem sprzyja upowszechnianiu kultury, wyzwaniu w uczniach ciekawości poznawczej, rozwijaniu zainteresowań kulturą i motywowaniu do aktywnego udziału w życiu społeczności lokalnej poprzez organizowanie zróżnicowanych, wielostronnie aktywizujących lekcji religii, zajęć pozalekcyjnych oraz imprez okolicznościowych⁴⁹. Stwarza też okazję do poznawania dziedzictwa kulturowego społeczności lokalnej, diecezji i parafii oraz do przezwyciężania izolacji społecznej uczniów z terenów wiejskich. Co więcej, odgrywa ważną rolę w aktywizacji kulturalnej i odrodzeniu duchowym rodziców, dziadków, krewnych czy też innych mieszkańców wsi.

Zakres aktywności kulturotwórczej nauczyciela religii jest wielowymiarowy i wielokierunkowy. Wiąże się z przyjęciem szerokiej definicji kultury, w której uwzględnia się wytwory materialne i niematerialne (duchowe, symboliczne), twórczość artystyczną oraz wszystko to, co składa się na codzienne życie, sposoby myślenia i zachowania mieszkańca społeczności wiejskiej⁵⁰. Nauczyciel religii ma za zadanie intensyfikowanie uczestnictwa uczniów w kulturze, zwłaszcza poprzez przybliżanie sztuki i muzyki sakralnej, inspirowanie do twórczości artystycznej oraz promocję dziedzictwa kulturowego „małej ojczyzny” i Kościoła lokalnego. Integralnie z tym związane są inicjatywy ukierunkowane na wspomaganie uczniów w poszukiwaniu i odkrywaniu własnego miejsca w społeczności lokalnej i we wspólnocie Kościoła. Nie można ich w pełni zrealizować bez współdziałania z podmiotami odpowiedzialnymi za wychowanie dzieci i młodzieży (np. z rodzicami uczniów, nauczycielami, duszpasterzami) oraz za animację społeczno-kulturalną w gminie⁵¹.

⁴⁷ Tamże 82–85; B. JEDLEWSKA, *Animacja społeczno-kulturalna szansą realizacji nowych zadań edukacyjnych*, s. 140–149.

⁴⁸ Szerzej na ten temat zob.: A. ZELMA, *Obszary aktywności wychowawczej nauczyciela religii w środowisku szkolnym*, w: R. BUCHTA, S. DZIEKOŃSKI (red.), *Wychowanie w wierze w kontekście przemian współczesności*, Katowice 2011, s. 190–202.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Więcej zob.: A. ZELMA, *Edukacja regionalna polskiej młodzieży w szkolnym nauczaniu religii i jej rola w tworzeniu więzi z małą ojczyzną*, „Paedagogia Christiana” (2003), nr 2, s. 51–63.

⁵¹ Tamże.

Realizacji wyżej wymienionych zadań sprzyjają inicjatywy edukacyjne, pobudzające uczniów do twórczego działania w społeczności lokalnej. Obok lekcji religii na szczególną uwagę zasługują pozalekcyjne i pozaszkolne spotkania motywujące uczniów do autoekspresji, autokreacji i aktywności prospołecznej w środowisku wiejskim⁵². Właśnie dobra znajomość miejsca, w którym nauczyciel religii pracuje, oraz uczniów i ich sytuacji rodzinnej pozwala zaplanować odpowiednie formy aktywności edukacyjnej ukierunkowane na promocję kultury i kształtowanie postaw społeczno-kulturalnych. W praktyce szkolnej na uwagę zasługuje umożliwianie wychowankom kontaktu z kulturą i sztuką (np. poprzez wyjazdy do teatru, kina, muzeum), organizowanie amatorskich form twórczości artystycznej, animowanie dzieci i ich rodzin do wspólnej zabawy, realizowanie projektów kulturalnych wspomaganych z funduszy pozyskiwanych z Unii Europejskiej, urzędu marszałkowskiego i od sponsorów⁵³. Działania te zostają ukonkretnione wtedy, gdy nauczyciel religii pobudza uczniów i ich rodziców do aktywnego udziału w wycieczkach, pielgrzymach, spotkaniach opłatkowych, jasełkach, wieczorze kolęd i pastorałek, wieczorach poetyckich, spotkaniach z ciekawymi ludźmi, święcie szkoły, festynach szkolnych i parafialnych (np. z okazji Dnia Dziecka, święta sportu, święta teatru, święta bajek), święcie pieczonego ziemniaka, dożynkach gminnych, inscenizacjach (np. Misterium Męki Pańskiej), okolicznościowych akademiach (np. z okazji Dnia Babci i Dziadka, Dnia Matki, Dnia Ojca, pierwszego dnia wiosny), biesiadach regionalnych. Wszystkie tego typu działania mają wymiar kulturotwórczy. Sprzyjają stopniowemu rozbudzaniu potrzeb estetycznych i wdrażaniu uczniów do uczestnictwa w kulturze. Dostarczają zarówno wychowankom, jak też ich rodzicom i pozostałym mieszkańcom społeczności wiejskiej pozytywnych przeżyć oraz doświadczeń, które wprost wiążą się z kulturą i tradycją. Uroczystości i imprezy szkolne organizowane przez nauczyciela religii stanowią też okazję do angażowania dorosłych mieszkańców wsi, rozbudzania w nich świadomości lokalnej i poczucia identyfikacji z „małą ojczyzną” i jej kulturą. Sprzyjają zatem uaktywnianiu twórczego potencjału środowiska i integrowaniu społeczności wiejskiej.

⁵² Od 1 września 2009 r. nauczyciel religii został zobowiązany do realizacji – w ramach pensum pracy – dodatkowych zajęć na rzecz uczniów. Zob. Ustawa z 26 stycznia 1982 r. „Karta Nauczyciela”, DzU 2006, nr 97, poz. 674 ze zmianami; Ustawa z 21 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – „Karta Nauczyciela”, DzU 2009, nr 1, poz. 1, art. 5.

⁵³ B. JEDLEWSKA, *Animacja społeczno kulturalna szansą realizacji nowych zadań edukacyjnych*, s. 140–149.

*

Aktywność nauczyciela religii w zakresie animacji kulturalnej w środowisku wiejskim stanowi szansę na integralne wychowanie młodego pokolenia, przezwyciężanie bierności i apatii oraz aktywizowanie wszystkich mieszkańców społeczności lokalnej do twórczego spędzania czasu wolnego. Nawiązanie do dziedzictwa kulturowego regionu oraz organizowanie imprez artystycznych ułatwia dialog z otoczeniem. Pozwala wspierać uczestników lekcji w ogólnym rozwoju, w kształceniu dobrego smaku estetycznego, umiejętności przeżywania i wartościowania dzieł sztuki oraz w kształtowaniu zdolności czynnego uczestnictwa w kulturze, stosownie do własnych upodobań artystycznych. Stanowi też okazję do rozbudzania zainteresowań kulturalnych wśród mieszkańców wsi i ewangelizowania ich w oparciu o wartości chrześcijańskie, których nośnikiem jest kultura regionalna. Inicjowane przez nauczyciela religii imprezy kulturalne sprzyjają uzupełnianiu oferty kulturalnej gminnego ośrodka kultury i biblioteki. Odwołanie do wartości chrześcijańskich (np. podczas festynów, wieczorków poetyckich, spotkań teatralnych i filmowych) wzbogaca wiedzę i doświadczenia życiowe oraz przeżycia ludzi. Rozbudza przy tym zainteresowania i wskazuje na nowe, wartościowe sposoby życia.

W działalności kulturalnej nauczyciel religii zobowiązany jest odwoływać się zarówno do wartości ewangelicznych, jak też do animacji kulturalnej. Jednocześnie ma dążyć do uruchamiania ukrytych potrzeb i zdolności artystycznych. Chodzi tu głównie o wydobywanie z dzieci, młodzieży i dorosłych mieszkańców wsi potencjału rozwojowego i pobudzanie do kreatywności, czyli o działania mające na celu odkrywanie oraz rozwijanie zainteresowań, zdolności i talentów innych osób. Z tym wiąże się również potrzeba motywowania do podejmowania samodzielnego myślenia i tworzenia we wspólnocie osób, które przynależą do konkretnej społeczności wiejskiej. To z kolei pozwoli wzmocnić poczucie wartości u każdego mieszkańca wsi i pozytywnie zmotywuje do twórczej aktywności.

Niewątpliwie rola animatora kultury wymaga od nauczyciela religii odpowiednich kompetencji zarówno merytorycznych (związanych z kulturą), jak też pedagogicznych, komunikacyjnych i psychologicznych. Obok wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu, tradycji, kultury, sztuki, znacząca wydaje się również znajomość dynamiki życia na wsi i specyfiki środowiska wiejskiego. W tym kontekście szczególne znaczenie ma również poczucie więzi ze społecznością lokalną, otwartość, znajomość zasad komunikacji i metod animacji oraz umiejętność twórczego uczestnictwa w życiu mieszkańców wsi. Nie chodzi tu tylko o zewnętrzne zaangażowanie w organizację kreatywnych form aktywności

kulturalnej i artystycznej na terenie szkoły lub parafii, ale także o towarzyszenie i wspieranie uczniów, ich rodziców, krewnych i znajomych w przezwyciężaniu bierności, dostrzeganiu znaczenia działalności kulturalnej dla integralnego rozwoju osoby. Niemniej istotne wydaje się rozbudzanie ciekawości twórczej w powiązaniu z działaniami podejmowanymi na terenie parafii w celu ożywienia życia duchowego i integracji społeczności lokalnej. Właśnie nauczyciel religii zobowiązany jest do kreowania sytuacji, które zapobiegają destrukcyjnym formom spędzania czasu wolnego i ułatwiają odkrywanie w kulturze wartości chrześcijańskich. Jego świadectwo życia wiarą wzmacnia działania kulturotwórcze w środowisku wiejskim. Wskazuje bowiem na integralny związek wiary i kultury, a przez to może skłaniać do refleksji.

*

Streszczenie: Praca nauczyciela religii ma charakter eklezjalny i społeczny. Jako osoba posłana przez wspólnotę Kościoła ma wypełniać zadania dydaktyczne i wychowawcze oraz składać świadectwo wiary wobec uczniów, rodziców i innych nauczycieli. Dyrekcja szkoły wyznacza mu określone zadania edukacyjne, które wynikają z obowiązków zawodowych określonych m.in. w „Karcie Nauczyciela”. Ich specyficzna forma i sposób realizacji zależy od środowiska lokalnego.

Analizy podjęte w niniejszym artykule wiążą się nie tylko z działalnością dydaktyczną i wychowawczą nauczyciela religii, ale także z aktywnością społeczną i kulturalną. Zmierzają do ukazania nauczyciela religii jako animatora kultury w środowisku wiejskim. Aktywność ta ma ścisły związek z działalnością ewangelizacyjną, w której uwzględnia się wartości kulturowe. Najpierw opisano kim jest animator kultury, a następnie zaprezentowano kontekst społeczny środowiska wiejskiego. W powiązaniu z tymi zagadnieniami ukazano zakres aktywności społeczno-kulturalnej nauczyciela religii w środowisku wiejskim. Zwrócono też uwagę na strategie i kompetencje niezbędne w aktywności społeczno-kulturalnej, akceptując nie tylko katechetyczne, ale także pedagogiczne aspekty problematyki. W środowisku wiejskim szkoły często są jedynymi instytucjami publicznymi, spełniającymi, obok funkcji edukacyjnych, również funkcje kulturowe. Stąd też od wszystkich pracowników szkoły, a więc także od nauczycieli religii, oczekuje się zaangażowania w rozwój i integrację społeczności wiejskiej.

Słowa kluczowe: nauczyciel religii, animator kultury, środowisko wiejskie, szkoła, aktywność kulturalna i społeczna.

Abstract: A religion teacher as an organiser of culture in a rural environment. The work of a religion teacher is a type of ecclesial and social activity. The role of a religion te-

acher as a person sent by the community of the Church is to fulfil teaching and educational tasks, and to deliver a testimony of faith to pupils, parents and other teachers. The school management entrusts a religion teacher with specific educational tasks resulting from the professional duties specified, among others, in the Teacher's Charter. Their specific form and method of performance depends on the local environment.

The analyses undertaken in this article are connected not only with the teaching and educational activity of a religion teacher, but also with social and cultural activity. Their goal was to present the religion teacher as an organiser of culture in a rural environment. This activity is strictly connected with evangelisation activity, in which cultural values are taken into account. The author describes the function of an organiser of culture, and then presents the social context of a rural environment. In connection with these issues, the scope of the social and cultural activity of a religion teacher in a rural environment is shown. In addition, the author points out the strategies and skills that are necessary in social and cultural activities, accepting not only the aspect of religious education, but also the aspect of general education in the subject area concerned. In a rural environment schools are often the only public institutions that fulfil both educational and cultural functions. For this reason, all members of school staff, including religion teachers, are expected to engage in the development and integration of the rural community.

Keywords: religion teacher, organiser of culture, a rural environment, school, cultural and social activity.